

VIDRÁNYI KATALIN (1945—1993)

„A HÍVÓ INSIPIENS

*...is képes, ha nem is a közepibe találni,
de a pereméig elérni annak, amit tudni
nem tud, hinni szeretne, de valamilyen
módon bizonyos benne.”*

in memoriam (*Vidrányi Katalin*)

I.

— Nincs többé puskátok — ismételtük Zsófi szavait és tulajdonképpen sajnáltuk magunkat. Hallótávolságunkon kívülre ültette a Páidágógosz az eminens. Neki köszönhattuk, hogy „keresztkérdések” idején sem kellett tankönyvízü szekundérekkel gyalázatoskodnunk.

„Mit tesz Isten”, az eminens a szó teljes értelmében volt az. A kérdéseink kijavításával kezdte. A válasz érdekében nem csupán káprázatos vizsgáztatásban, hanem *Jakomában* volt részünk. Hibátlan ízléssel választott ételt, kínált italt mindehhez. Kínált. Kérdezett. Étlap most is van.

Elköszönnünk most nem illik másként, mint ahogyan a Nagy Ignác utca és a Körút sarkán annyiszor elköszönt:

— Isten megáldjon! Majd fölhívlak.

A többi kötelesség és markírozás. Száraz tények, esetlen méltatás. Vidrányi Katalin az ELTE filozófia—magyar szakán végzett 1969-ben. Haláláig volt a Filozófiai Intézet munkatársa. A budapesti és a pécsi egyetem bölcsészkarán, de főként *karosszék*éből tanított.

Mint filozófiatörténész jeles Kant-kutatónak és -fordítóknak indult, ám kétségkívül a legjelentősebb teológiatörténészünkként távozott (a világiak közül bizonyosan).

II.

Szakkválasztásának indítékai a többkötegni (fél évvel halála után még szükségképpen földolgozatlan) „Reflexiók”-ból olvashatók ki. Számára a napi történés kezdettől nem csupán élmény, hanem probléma. Reflexiói sajátos alkotói módszerére vetnek fényt. Az ismétlődő följegyzések az évtizedek során gyakorta átfogalmazott, kihúzott, visszaírt mondatokkal egészültek ki. Hosszabb-rövidebb részletük, olykor egészük, publikált tanulmányaiba került. A kutatás mégsem vált apropó-keressé gondolatai közreadásához. Filozófiatörténeti ismeretei legszemélyesebb problémáit is artikulálták, s át is alakították. (Perdöntő, hogy korai és késői publikációi között egyaránt található ugyanannak a témának, Karl Rahner életművének szentelt tanulmány.) Személyessége abban jelentkezett, hogy ízlése volt — szuverén gondolkodásunk előfeltétele. Tudott is, mert is a filozófia történetének klasszikusairól pocskondiázva, alig ismert alakjairól pedig a megrendült elismerés hangján szólni. Nagyon-nagyon ritkán: írni is. A mind teoretikusabb artikuláció nem csupán a válaszokat, hanem kérdéseit is egyre pontosabbá tette. Ennek is köszönhető, hogy egy sajátosan régi/új műfaj születésének tanúja a „Reflexiók” olvasói. Nem csupán eleven, de (különösen a katedrafilozófiák bikkfanyelvéhez vetve) tömör és érthető teória született magyar nyelven. Közreadása nagyobb föladat annál, mintsem elvételezhetnénk végeredményét — ízelítőül egy 1974 körül véglegesült szöveget teszünk rövidesen közzé.

III.

Első témaválasztását, hogy a filozófiatörténet kopernikuszi fordulatóval foglalkozzék — immanens okok mellett — a Filozófiatörténeti tanszék személyi adottságai is determinálták. Haláláig professzoraként emlegette, és csak őt emlegette így, Munkácsy Gyulát. Számára a kanti (nevezzük az egyszerűség kedvéért így) rendszer nem csupán az újkori — Arisztotelészről eredeztethető — metafizikai hagyomány kérdéssé-válását jelentette. Az általa fordított és kommentált *A vallás a pusztaság és határain belül* valamint az *Opus postumum* szellemében a skolasztikus-arisztotelészi forma kiváltási lehetőségeit egyre határozottabban nem filozófia-, hanem teológiatörténészként kereste.

Ezen teoretikus lehetőség irányát jelölte ki „A skolasztika visszavétele” c. tanulmányában. Ennek központi figurája Bérulle — szellemi örökségének sorsát is rekonstruálta a modernistákról írottakkal.

A véletlen azonban két módon is közbeszólt. Párizsi ösztöndíjasként a modern protestantizmus kutatását kapta penzumként. Ugyanakkor, gyönyörűségére, az Institut Catholique könyvtárában a görög atyák kötetei is szabadpolcon voltak.

Egyházatyákról tartott előadásain is hangsúlyozta, hogy elsősorban az európai gondolkodás tényleges kontinuitását kell keresnünk. Még radikális újítók is előszeretettel nyúlnak vissza a tradíció bizonyos elemeihez. A skolasztika-ellenes Erasmus, vagy a firenzeiek például a görög atyákhoz. Utóbbiaknak tradíció a görög illetve a hellenisztikus filozófia is. Ez viszont a kereszténység privilegizált, majd államvallássá tételével nem válik boldogabb időkben előbukkanó búvópatakká! Módosulva, megszorításokkal, új kérdésekkel kibővítve él tovább az egyházatyák írásaiban. Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy a teremtésemélettel a világról való tanítások radikálisan megváltoznak. Mások lesznek a hangsúlyok, az antropológia szerepe nő. A keresztény antropológiát pedig, „mint tudjuk, két teológiai állítás fundálja, nevezetesen: az istenképmasság és az inkarnáció”.

Egyszerre kellett és lehetett tehát Párizsban tanulmányoznia egy hagyomány kérdésessé válásának dokumentumait, a protestantizmus történetét, és egy a kérdésessé vált hagyománytól radikálisan eltérő, sőt épp attól elfedett tradíciót, a görög atyákét. Mint annyiszor említette volt, „Luther kérdései jók, csak a feleletei pocsékok”. Ezen kérdések lehető legpontosabb rekonstruálása a XVI/XVII. századdal foglalkozó tanulmányainak egyik mellékterméke. A kérdések talán jobbak és pontosabbak, de mindenképpen „használhatóbbak”, mint (az eddig megfogalmazott) válaszok. Egy ilyen, vagy ehhez hasonló szentenciában összegezni életművét azért leegyszerűsítés, mert néhány, még egyetemi évei alatt keletkezett följegyzésétől eltekintve az ismeretelméletet sohasem önmagáért művelendő filozófiai diszciplínának, csupán „segédtudománynak” tekintette. Az általa problematikusnak ítélt válaszok forrásaként lett szemében Szent Ágoston az európai tradíció egyik legellentmondásosabb figurájává.

IV.

Miközben szentencia-világosságúvá lett számára, hogy „mindannyian Ágoston köpönyegéből bújtunk elő”, legalább ugyanilyen világosan látta és tapasztalta e köpönyeg szűkösségét (szó szerinti személyre szabottságát). Természetesen nem Ágoston „köpönyege”, a hangsúlyozott személyesség jelentett számára problémát, hanem annak „levethetlensége”, a személyességhez való görcsös üdvtörténeti ragaszkodás. „Nem is tisztán üdvtörténetünkről van itt szó. Példának okáért: mivé lenne a filozófus számára Szókratész, ha Platón csak levelet, és Isten ments' memoárt ír?” Ágoston „toldott-

foldott kegyelemtanának” (Szent Anzelm megváltástanában is visszacsörömpölő) juridikussága okán, Vidrányi Katalinnak teoretikusként látnia kellett a veszélyeket: „Nem a neofitákat örökösen megkísértő suta *analysis fidei*re kell itt gondolnunk elsősorban. A fő baj az álnok és nyálas, mert örömhírnek álcázott, de éppen ezért alattomos és infernális kiszolgáltatottság. Elsősorban esztelen önmagunknak, a külső sötétnek. *Dis* hidege ez. A feldühödött értetlenség.”

Nem sajátos egyháziassága, hanem ennek oka (a teoretikusként komolyan vett tradíció) a magyarázata, hogy az általa talán legalaposabban körüljárt probléma életművében — mondjuk így — föl nem szolgált desszert maradt.

„Mint tudjuk a nyugati, augusztiniánus tradíció egyik elméletileg is komolyan veendő következménye a rezignáció. Ez viszont erősen botrány-illatú.” Ennek teológiájáról egyetlen sort sem publikált. Nem a jajtól félt, ami a botránkoztatókat sújthatja. A jajgatóknak Ő a *kháriszt*, „még görögebbül szólva” Isten emberszeretetét szánta. Számunkra keresett jobb, ha úgy tetszik Istenhez illőbb, az emberhez méltóbb, tehát mindenképpen irgalmasabb teoretikus megoldást.

Vidrányi Katalin életében megjelent írásai

A dialógus kérdései a „Neues Forum” hasábjain (Fleischer Júliával közösen).

Világosság 1968(IX). 6. sz. 371—5. o.

A forradalom teológiája. Világosság 1968(IX). 8—9. sz. 454. o.

A neotomizmus körvonalai. Világosság 1969(X). 2. sz. 76—78. o.

Az ember helye Karl Rahner világlképében. Világosság 1969(X). 2. sz. 83—88. o.

A kanti istenfogalom. Világosság 1969(X). 8—9. sz. 484—94. o.

Magyar katolikus teológia 1945 előtt (Teológiai relikviák). Világosság 1970(XI). 1. sz. 8—13. o.

Mit tehet egy skolaszta a XX. században? Világosság 1970(XI). 10. sz. 577—585. o.

Adalékok a katolikus válságteológia képéhez (Válogatott hagyományok). Világosság 1971(XII). 7. sz. 387—92. o.

Kant: Vallás a puszta ész határain belül és más írások (ford. és jegyz.). Gondolat, Bp. 1974¹, 1980², 436. o.

Második fordulat (Kétszáz éves a kanti kriticismus). Világosság 1975(XVI). 5. sz. Melléklet, 29—41. o.

Üdvtörténet és történelem. Világosság 1975(XVI). 8—9. sz. 518—23. o.

Huizinga: A középkor alkonya (jegyz.). Helikon, Bp. 1976, 327. o.

- A skolasztika visszavétele (Bérulle és a természetes teológia viszontagságai)*. Világosság 1976(XVII). 12. sz. 740—8. o.
- Az anonim kereszténység elmélete (A szekularizáció problémája a katolikus teológiában)*. Világosság 1977(XVIII). 8—9. sz. 543—7. o.
- „Izbavirea vesnica” fata cu istoria*. Czlowiek i Swiatopoglad, 1977. 7—8. sz.
- Die Zurücknahme der Scholastik: Bérulle und die Kalamitäten der natürlichen Theologie*. Studia Mediewistyczne 19, 2. sz., 1978, 75—93. o.
- Az ember lehetséges természeteiről*. Világosság 1979(XX). 11. sz. 524—9. o.
- Karl Rahner teológiája*. Világosság 1979(XX). 12. sz. Melléklet, 3—28. o.
- Megjegyzések Augustinushoz*. Világosság 1982(XXIII). 12. sz. Melléklet, 3—17. o.
- Anthropologische Typen — Christologische Typen*. Socinianism and it's role in the culture of the XVIth to the XVIIIth centuries Warszawa — Łódz 1983, 70—79. o.
- Laberthonnière*. SUMMA — Bp. MTA Filozófiai Intézet 1987, 274—316. o.
- Anthropologische Typen — Christologische Typen*. Doxa 1987(12), 45—60. o.
- Keresztény erkölcs? Keresztény politika?! (Beszélgetések Vidrányi Katalin teológiatörténésszel 1.)*. Polisz 1990/3, 11—12. o.
- Mitől félünk? Miben reménykedünk? (A Vigília körkérdése keresztény értelmiségiekhez)*. Vigília 1990/12. sz. 906—7. o.
- Keresztény erkölcs, keresztény politika (Beszélgetések Vidrányi Katalin teológiatörténésszel 2.)*. Polisz 1991-2/tél, 7—8. o.
- Keresni, találni — de el nem bizakodni*. Nappali Ház. (4)1992. 1. sz. 45—46. o.
- Feleletkísérlet Kociszki Éva ellenvetésére*. Nappali Ház (4)1992. 3. sz. 100. o.
- Vilmos apát imádsága (Guillaume de Saint Thierry)* (ford. és jegyz.). Délutáni Almanach '92, Pécs 1992, 2—3. o.
- „... egy kiszámított világvége minden értelmes keresztény számára egyszerűen hülyeség.”* (Interjú a 'Szubjektív Rádió'-ban; 1992. máj. 22) Szubjektív Szelet, Pécs 1992.
- (Összeállította: Ferencz Sándor)